

פ"ח ה"א

לכן הנני נותן לו את בריתי שלום, כשהוא שלם ולא כשהוא חסר. ופריק והא שלום כתיב, אמר ר"נ וי"ו דדשלוט קטיעה היא. ובחידושי הריטב"א שם כתב וז"ל וי"ו דשלוט קטיעה היא, נראה שפירושו שכרותה בנתיים, דאי פירושו וי"ו זעירתא הו"ל למימר זעירתא ויש להגיה כל הספרים שכתוב כדרכו שכתוב בה שלום בוי"ו רגילה עכ"ל. ברם הדבר תמוה לומר שסופרי סתם כתבו הרבה ספרים בטעות. ויש להעיר שגם במסכת סופרים שהוא ספר יסוד להלכות אלו וכמ"ש בספר הישר לר"ת, לא נזכר כלל שיש לכתוב שלום בוי"ו קטיעה, ואכן בב"ב ובשור"ת רע"א שם העירו שיש לתמוה שאף הרמב"ם לא הביא בספרו שהוי"ו צ"ל קטועה, ועיי"ש שכתב לתרץ שי"ל בזה דבדיעבד כשר אף בוי"ו רגילה ורק לכתחילה צריך לכתוב וי"ו קטיעה. א"כ כלל הרמב"ם הלכה זו במ"ש בפ"ז ה"ח ויזהר באותיות קטנות וגדולות וכו' וזהו דוחק שאחר שזהו מאמר שלם בגמרא מדרכו של הרמב"ם לכתבו בפירוש בלשון מאמר הגמרא וכידוע. ועיין להרב המאירי ז"ל בספרו קרית ספר במאמר שני ח"א שהרגיש בזה וז"ל, והקטנות הם ששה (א) ה' של תיבת כהבראם וכו' ויש מוסיפין וי"ו דאת בריתי שלום עכ"ל. אכן ברמב"ם נראה שאין וי"ו קטוע של שלום בכלל הקטנות וכו"ל, אלא משמע שסובר כי הוי"ו דשלום הוא וי"ו רגילה וכמ"ש בס"ת שהיו לפני הריטב"א כנ"ל. ואכן מצאתי מפורש כן בספר סערת תימן להרב רבי עמרם קרח מתימן שהוא כותב בעמוד ק"ד שבס"ת של תימן הוא"ו של שלום היא וי"ו שלם כשאר ויין. וס"ת של תימן נכתבו בדיוק מס"ת של הרמב"ם גופא שכתב לעצמו כמ"ש שם בעמוד צ"ז, וז"ל וכבר זרח אור רבינו הרמב"ם הספרדי ז"ל ולתימן הופיע ונגלה ובהגיע אליהם שמע חיבוריו הנפלאים מיהרו לשלוח סופר להעתיקם, ובראותם יופי הס"ת שכתב לעצמו ותיקונו גדל חשקם והעתיקו דמותו בצורתו במנין השטין בכל דף המכוונות סיום הפסוק בסוף כל דף עד שהיה ראש כל דף תחלת פסוק וזלת שני פסוקים מסימן ביה שמו "הבאים" "ואעידה". וכל ספר מהחמשה ספרים מכוון סיומו עם ארבע שיטין הפניות שבין כל ספר סוף הדף עד שנמצא קודם התפירה כל חומש חלוק לבדו. וכן מנין הדפים וצורת הפרשיות הפתוחות והסתומות והאותיות הלפופות והעקומות כפי מה שביאר בפ"ט מהלכות ס"ת וכו'. והנה ס"ת זה שכתב לעצמו הוא מזכיר בפ"ח ה"ד וז"ל וספר שסמכנו עליו בדברים אלו הוא הספר הידוע במצרים שהוא כולל כ"ד ספרים שהיו בירושלים מכמה שנים להגיה ממנו הספרים ועליו היו סומכין לפי שהגיהו בן אשר ודקדק בו שנים הרבה והגיהו פעמים רבות כמו שהעתיקו ועליו סמכתי בספר התורה שכתבתי כהלכתו עכ"ל. ובפ"ט ה"י הוא כותב ספר תורה שכתבתי אני וכו'. הרי שבס"ת המדויק של הרמב"ם היה כתוב שלום בוי"ו רגילה וממנו העתיקו חכמי תימן. ונראה שהרמב"ם הסתמך על הירושלמי כאן ועל מסכת סופרים ובעיקר על ספר בן אשר ועוד כמה ס"ת מדויקים שהיו לפניו. ואכן גם מהגמרא קידושין גופא משמע שהיו ס"ת שנכתב בוי"ו רגילה. וכ"ה שם בע"מ דעבודתו פסולה מנ"ל, אמר ר"י אמר שמואל דאמר קראי לכן אמור הנני נותן לו את בריתי שלום כשהוא שלם ולא כשהוא חסר. ופירך סתמא דגמרא, והא שלום כתיב אמר ר"נ וי"ו דשלום קטיעה היא ותימה דסתמא דגמרא לא שמה לב ע"ז דוי"ו דשלום קטיעה, אלא משמע דאכן הרבה ספרי תורה היו כתובים וי"ו רגילה ובע"מ דעבודתו פסולה מסברא אמרינן כן וכמ"ש בירושלמי כאן. אלא שהקושיא היא לדעת האומר

פ"ח ה"ג

דמפני כן בן גרושה ובן חלוצה עבודתו כשירה מפני דכתיב והיתה לו ולזרעו אחריו, בין זרע כשר ובין זרע פסול, א"כ הקושיא מנ"ל דבע"מ עבודתו פסולה והוצרך שמואל לומר משום דכתיב שלום, כשהוא שלם, וע"ז קושית סתמא דגמרא והא שלום כתיב. ע"ז אמר ר"נ דאכן יש ס"ת שוי"ו דשלום קטיעה וכדי לרמוז על דרשת שמואל. ודברים אלו הם ע"ד שכתב בשור"ת בתי כהונה עיי"ש. ולפי האמור צ"ע מה שכתב הריטב"א שיש להגיה כל הספרים דכתוב בהם וי"ו רגילה וכו"ל, ואפילו היום אם יהיה נמצא כתוב שלום בוי"ו רגילה צריך ישוב הדעת של חכמים אם יש להגיה שבכל אופן אינה אלא לכתחילה כמ"ש בשור"ת רע"א וספק לכתחילה מותר. והנה בפירוש וי"ו קטיעה יש שפירשו וי"ו זעירתא ויש שפירשו וי"ו קטועה למעלה, והוא כו"ו של שני חלקים, יו"ד וקו שעושה וי"ו, עיין בשור"ת רע"א בקסת הסופר פרשת פנחס. ויתכן הרמז בזה שישנו בזה כעין קרי וכתב, הקרי שלום והכתב שלם. ואף שהכתב הוא בלשון ארמי הרי אמרו בסוטה ואל יהא לשון סורסי קל בעיניך שבתורה ובנביאים ובכתובים הוא אמור וכו' וכ"ה בספרי.

הלכה ג

כמה ישהו ויהיו אסורין כדי שיצא הרחש. פירש הרע"ב הרחש נחש ולפי שהולך על גחונו קרוי רחש שאינו נראה כמהלך אלא כרוחש ומתהלך עכ"ל. וכן פירש רש"י בחולין י ושאר מפרשים. וכתוב בפרי תואר יו"ד קט"ז דמשמע בש"ס ופוסקים דאין לחוש במשקה לגילוי אלא דווקא בנחש ולא בעקרב ושאר שרצים שיש להם ארס וממיתים, אבל לניקור דפרי ומאכלים יש לחוש גם כשאר שרצים בעלי ארס ע"כ. אולם במלא"ש הביא בשם הרב התנא רבי יוסף אשכנזי ז"ל להיפך מזה, וז"ל הרחש פירוש כל דבר שיש בו ארס ולא דווקא נחש כן נ"ל לדקדק ממאי דקתני רחש ולא קתני נחש כדתני לקמן ונשיכת הנחש אסורה עכ"ל. ויש לתמוה שלא העיר שכדבריו מבואר בפירוש הר"מ להמשנה. והריני מעתיק דבריו לפי תרגומו של הרב ר"י קאפח הנדמ"ח וז"ל, נאסרה שתיית אחד משלשה משקין אלו אם היו מגולין מפני סכ"נ שמא שתה מהן נחש או אפעה וכי"ב מבעלי הארס וימות השותה אותם מפני שאותה בע"ח מקיאינן לתוכן וכו', ורחש הרמש תרגום רמש רחש וכו' ונאסרין אם נתגלה מחמת הרחש הארסי וכו' כדי שתאבד בהם המרה הוא הארס שפולטים בע"ח הארסיים וכו'. הנה שנחש לאו דווקא אלא כל בע"ח הארסיים שהמשנה כוללת אותם בהשם רחש. וכן בניקורי פירות וירקות מגולין אסורין שמא נקרו בהם בע"ח ארסיים כמ"ש שם במשנה. וכ"ה משמעות לשון הרמב"ם בפ"ב מהלכות רוצח ה"ב וז"ל וכן ניקורי תאנים וכו' אסור שמא נשכו נחש וכיוצא בו וכו'. ובפ"א ה"ו כתב ולא ישתה מים מגולים שמא שתה מהם נחש וכי"ב מזוחלי עפר וימות עכ"ל. ודוחק לומר דזוחלי עפר הכוונה למיני נחשים שונים דהא לא ציין איזה נחש נקרא סתם נחש ואיזו נחשים נקראו זוחלי עפר. אכן דברי הרמב"ם צ"ע שהרי בע"ז ל"א אמר שמואל כל השרצים יש להם ארס, של נחש ממית של שרצים אינו ממית. וצריכים לדחוק ולומר של נחש ובע"ח ארסיים וכי"ב ממית, אבל של שרצים בכלל אינו ממית אלא מעלה חטטין וכמ"ש להלן. ועיין בדרכי תשובה יו"ד קט"ז סק"ג שכתב בשם הגה"ק מראפשיץ שכמה בע"ח מסוכנים וביותר מכולם השממית וכו' עיי"ש בדבריו, וכן כתב בפר"ת כנ"ל. ובשור"ע שם ועכשיו שאין נחשים מצויין בינינו מותר. וצ"ע שהרי כל השרצים מצויין

פ"ח ה"ג

שמביאים על האדם כמה מיני מחלות ולמה לא יהיו נזהרים בגילוי שהרי כתיב ונשמרתם מאד לנפשותיכם. אכן בטור שם הלשון שאין רחשים מצויין בינינו. אולם צ"ע שכמה וכמה רחשים מקקים ותולעים מצויין בינינו שהם מטילין ארס ומעבירים כמה מיני מחלות ואף כאלו שהם מסוכנים. ויש להעיר שבספר מעשה רב בהוצאה ראשונה ווילנא והורדנא תקצ"ב כתב בסימן צ"ה וז"ל, גילוי אסור אף שאין נחשים מצויין בינינו, והוא ז"ל היה נזהר מאוד בדבר עכ"ל. ונ"ל מפני שחשש להשרצים והרמשים בעלי ארס השונים וכדעת הר"ר יוסף אשכנזי והרמב"ם בפירושו ובספרו יד החזקה וכו"ל. אולם בהוצאות מאוחרות שיש בהם שינויים ותוספות הוסיפו בפנים הנוסח, הוא היה אומר כל מה שאסור חו"ל מפני איזה טעם אף שביטל הטעם הגלוי לנו איסורו במקומו עומד כי הם לא גילו אלא אחד מכמה וכמה טעמים הכמוסים עמהם וכו'. נראה שהוסיפו זה כדי להסביר את דעת הגר"א שהיה נזהר מאוד מגילוי ברם לאו מן השם הוא זה אלא שטעם גילוי שחשש הגאון ז"ל לרחשים שונים ארסיים ומעבירים מחלות וכמ"ש הר"מ בפירושו ובספרו, וכדעת הגאון רבי יוסף אשכנזי ז"ל. ועצם דבריו שהחכמים לא גילו כל הטעמים מבואר כן בכלאים פ"ב ה"ג ובפסחים פ"ו ה"ב ובנזיר פ"ה ה"ב.

יין שנתגלה ישפך ואפילו של תרומה. בנוסחת רש"ס ליתא וכן מחקה הגר"א. ונראה שפיסקא זו-היתה כתובה על הגליון כהמשך למאמרו של ר"י מתניתא אמרה כן יין שנתגלה ישפך ואפילו של תרומה כנוסח אחר של המשנה ונכנסה בפנים שלא במקומה.

חברייא בשם ר"י יין שנתגלה אסור לשהותו חפשי ולא מצאתי הלכה זו ברמב"ם וטור יו"ד קט"ז וצ"ע למה השמיטו הלכה פסוקה זו. והנה בטעם דאסור לשהותו פירש מהר"א דשמא אתי לידי תקלה לשתות ממנו וצ"ע לכאורה לפי המבואר בתו"ס חולין נ"ג ע"ב ובש"ך יו"ד נ"ז סקמ"ז וכו"ד פ"ו ס"ט שבזמן קצר של כ"א יום ל"ח לתקלה א"כ הו"ל לאפלוגי בין ששוהה את המשקה המגולה זמן מרובה או זמן קצר, וי"ל דחמירא סכנתא מאיסורא כמ"ש בחולין ט ועיין בפנ"מ.

באתריה דר"ח רובא וכו'. הגירסא שלפנינו קשה להולמה אולם בהגהת מהר"ם ד"ל כתב ברתיה דר"ח רובא הוות מנקרא כצ"ל ע"כ, וכ"ה מעתיק סתם במעשיות שבספרו המעריך לייפציג תרי"ג, ונראה שמצא כן בירושלמי כת"ל, וכ"ה גירסת רש"ס. ומכאן שרש"ס הגיה סתם מכת"י אעפ"י שאינו מעיר על הדבר. ולקמן צ"ל והוה ר"ח אבוהא אכיל מנהון ולית אסור "לדעתיה הוות עבדא", כמ"ש בגירסת רש"ס ובמעריך. ובביאור גוף העובדא ג"ל שר"ל היה לו רק מעט תאנים ובתו כמטפלת במשק הבית והמשפחה באופן מעשי היו תאנים אלו דרושים לה. וכדאי לציין שהתלמידים בבית ר"ח ראו עצמם כבני בית ולקחו להם פירות וכל דבר שבביתו של ר"ח כאחד מבני ביתו ובתו ידעה שר"ח לא ימחה בידם בשום אופן בזה ולפיכך המציאה המצאה מקורית לנקר התאנים ור"ח לא מחה בידה מאחר שכן היתה חובתה וזכותה בטיפול במשק הבית. ועיין בפאה פ"ה ה"ב, אמר ר"ב רומס הייתי זיתים עם ר"ח הגדול וכו' ונראה גם מכאן שתלמידיו היו אצלו כבני ביתו.

ברתיה דר"ח רובא הוות מנקרא בתאניא בגין דלא יוכלון חברייא והוה ר"ח אבוהא אכיל מנהון ולית אסור לדעתיה הוות

פ"ח ה"ג

עבדא. כצ"ל כמ"ש בנוסחת רש"ס בכתי"ר ובמהר"ם די לינזאני. וצ"ב ולמה הוות מנקרא בתאניא בגין דלא יוכלון חברייא דקשה להעלות על הדעת שיאכלו מן הגזל ועוד אם ר"ח הזהירם על זה חלילה להם מלעשות הדבר הזה, ומה שעשתה בתו היה על דעתו כמ"ש בגמרא. ויתכן לפרש עפ"י ששנינו בפאה פ"א ה"ד דתאנה אין לקיטתה כאחד, ופירש הרע"ב דתאנה וכיר"ב מן האילנות נלקטים הפירות שמתבשלים בהם ראשון ראשון, ולשון הרמב"ם בהלכות מתנות עניים פ"ב ה"ב וכן התאנים פטורים מן הפאה מפני שאין לקיטתן כאחת אלא יש באילן זה מה שגמר היום ויש שיגמור לאחר כמה ימים עכ"ל. וכ"ה בברכות פ"ב ה"ח בעל התאנה יודע אימתי עונתה של תאנה ללקוט והוא לוקטה. ולפיכך ברתיה דר"ח בעלת התאנה היתה יודעת אימתי עונתה של תאנה ללקוט מה שלא ידעו חברייא ולקוט פגים בטרדתם בלמודם ולפיכך היתה מנקרת בתאנים שהחברייא לא ילקוטו והיא יודעת ללקוט כל תאנה ותאנה בהגיע עונתה ללקוט ואז בחפץ לב היא תתן מהתאנים להחברייא, אבל כשהם לקטו הפסידו התאנים ומפני כן הסכים עמה אביה ר"ח הגדול. בכל אופן לא היה כל חשש גזל בלקיטתם.

והמר פסתינו. בערוך ערך אפסנתין פירש לענה בל"י אפסיתין. ולשון ר"ח פרוש לענה בלשון יון אפסיתין כלומר מר כלענה, ור"ל שלא דווקא שמעורב בו לענה אלא ה"ה דברים מרים אחרים. וכ"ה ברוקח סימן תפ"ט והמר פסתינו פירש, שורים בו שרשים מרים לרפואה כגון לענה עכ"ל. והנה בשו"ת צמח צדק סימן ע"ד כתב שיין שמימים לתוכו לענה שקורין ווערמוטויין ונשתנה טעמו נאסר במגע גוי משום י"נ שאעפ"י שנשתנה טעמו לא נשתנה שמו שאעפ"י שאין קורין אותו יין סתם הרי קורין אותו ווערמוטויין ואין לו שם מיוחד כמו קונדיטון אלא זה שם לוואי ולא שינוי שם וכו'. ברם הרי מפורש בירושלמי כאן שאין בו משום יין נסך. וגם מר או פסתינו ברור שנקרא יין מר או יין פסתינו כי מר או פסתינו בלבד אינו מושג ליין ואעפ"כ אין בו משום י"נ.

חמרא מבשלא. במעריך ערך בארג פירש הערוך יין מבושל שהוא מתוק הרבה דאע"ג דשתי חזיא מיניה מפרש ליה חוליא למרריה דחזיא, ואני אומר אם ידוע ששתה ממנו נחש חלילה לסמוך על זה, ומ"ש רז"ל יין מבושל אין בו משום גילוי לומר שאין נחש שותה ממנו, ולכן אמרו בירושלמי מודים חכמים לר"ש כשראוהו נוקר בדבש שאסור וגם מביא מעשה שאירע לאסור עכ"ל. ונראה שזהו טעם האמוראים שאוסרים יין מבושל מפני שאין הולכים בפקו"נ אחה"ר ויתכן שהנחש שותה ממנו וכההיא עובדא בדבש לקמן בגמרא. ורב ביבי שרצה לשתות מעצמו א"כ לכאורה לא היתה אחריות רבי אמי עליו אכן ר"א לא הניחו מטעם שנמק שאינו רוצה שימית מי שהוא אורח בביתו ומי שרוצה לקבל אחריות נפשו עליו יזל רימות גו ביתיה. **אמר לון רבי ינאי ברי"י כן אמר רשב"ל וכו'.** בבבלי אמרו ליה נסמוך "מחוי" להו ר"י ברי"י עלי ועל צוארי. כלשון זה הוא בפסחים ח אמר להו ניתו עלי ועל צוארי. וצ"ע למה רמו להם בידו ולא אמר להם מפורש עלי ועל צוארי כמ"ש בפסחים. ונ"ל שהיה קשה לו לרבי ינאי ברי"י הדיבור מפאת מחלתו ולפיכך הוכרח להסתפק ברמיזה. והתעוררתי על פירוש זה עפ"י שראיתי בהקדמה לקונטרס גידולי הקדש שנדפס בספר משפטי בני אדם למחנותי הרה"ג רבי גדליה שליט"א שכתב כשלמד במכוון פירוש משובש בסוגיא עמוקה לפני סבו הרה"ג רבי דוד האבד"ק סנדרלנד צ"ל כשהיה חולה אנוש וניטל ממנו כח הדיבור, כדי

פ"ח ה"ג

לנסותו אם דעתו צלולה עליו רמז לו באצבעותיו ונענע לו בראשו לסימן כי השתבש בפירושו, וכשחזר ולמד הפירוש הנכון צהל פניו ונענע לו בראשו.

מן אילין דרשב"ל דהכין הכין. הפירוש הנכון הוא ברא"ף וכן פירש הק"ע בפ"ג דמ"ק סוף ה"ה, ועמ"ש בסוטה פ"ט ה"ב. א"ל אילולא דאתן מרחמין שמועתא ולא מתניתא הוא דתני ר"ח וכו'. וקשה ולמה יעדיפו השמועה של אמוראים על ברייתא דר"ח ואפילו על משנתנו, ונראה דה"פ שהיו האמוראים אוהבים לאמרה בצורה של שמועה כהלכה פסוקה ומפורשת אף שמקורה הוא המשנה וברייתא מפני שבמשנה אינה נשנית בצורה מפורשת ופסוקה אף שיוצא ממנה הלכה זו ע"ד מכללא שמיצה לה. וכזה בחגיגה פ"ג ה"ב א"ל שמועה לא שמענו משנה שנינו. כלומר לא שמענו שמועה שתהיה הלכה פסוקה ומפורשת אבל משנה שנינו שממנה יוצא הלכה זו אף שלא נשנית בצורת הלכה פסוקה ומפורשת. והיכי דלא כתיב מפורש במתניתא אלא דמדויקא דמתניתא ילפינן לה כמו הכא העדיפו הנהו רבנן את השמועה האומרת הלכה זו מפורש. ועיין בסוכה פ"א ה"ב רחב"א עביר לה שמועה, כלומר שתהיה הלכה פסוקה ופשוטה יותר עיי"ש.

רבי אימי הוה ליה אורחין א"ל אילולא דאיתגלי חמרא מבשלא ידידי הוינא משקי לכון מיניה א"ל רב ביב אייתי ואנא שתיא אמר מאן דבעי ימות יזול וימות גו ביתיה. ביאורו עפ"י דברי הרמב"ם בפ"א מהלכות שמירת הנפש שבכלל מצוות מעקה דאמרה תורה ועשית מעקה לגגך ולא תשים דמים בביתך הוא כל דבר שיש בו סכנה וראוי שיכשל בו האדם וימות הרי הוא מוזהר עליו ואם הניח מכשול המביא לידי סכנה עבר על ל"ת לא תשים דמים בביתך. וזהו מה שאמר רבי אימי מאן דבעי ימות יזול גו ביתיה, כלומר ישתה בביתו יין מגולה שאז הוא לא עובר על לא תשים דמים בביתך שכן אין אני מצווה עליו על מעקה בבית אחר אבל אם תשתה בביתי הרי אני מוזהר על לא תשים דמים בביתך. והנה בהלכה ה כתב, הרבה דברים אסרו חכמים מפני שיש בהם סכ"נ וכל העובר עליהם ואומר הריני מסכן עצמי ומה לאחרים עלי בכך, או איני מקפיד בכך, מכין אותו מכת מרדות. ואלו הן לא יניח אדם פיו על הסילון המקלח וישתה וכו' ולא ישתה מים מגולים וכו'. משמע דדווקא במעקה או בור פתוח בחצרו שהסכנה קרובה ויכול אדם ליפול בה עובר על לא תשים דמיו בביתך, וכן עובר הוא על מצ"ע השמר לך ושמור נפשך, מפני שגם הוא מודה שיש בו סכנה. אבל בדברים שאינו מודה בהסכנה עבורו אינו אלא מדרבנן וצ"ע. אולם במים מגולים וכדומה אף שהוא חושב שאינה סכנה, מי שרואה בזה סכנה אסור להשקותו ועובר על לא תשים דמים בביתך וכעובדא דרבי אימי הנ"ל, וצ"ע עוד בזה. והנה בפ"ב ה"ד מעתיק מהגמרא אסור לאדם ליתן מעות לפיו וכן שאר דברים שהוא בגמרא לקמן, ומשמע ג"כ דרך מכין אותו מכות מרדות שהוא מדרבנן. אולם מי שרואה בזה סכנה אסור לתת שלא יעבור על לא תשים דמים בביתך וכו"ל. ובה"ד כתב כל מכשול שיש בו סכ"נ מצ"ע להסירו ולהשמר ממנו ולהזהר בדבר יפה יפה שנאמר השמר לך ושמור נפשך ואם לא הסיר והניח המכשולות המביאים לידי סכנה ביטל מצ"ע ועבר בלא תשים דמים עכ"ל. ומשמע מפני שגג בלא מעקה ובור פתוח בחצרו יכול להיות סכנה לו ומפני כן עובר על מצ"ע השמר לך, אבל אם הוא לא גר שם ולא בא לשם אינו עובר רק על ל"ת לא תשים דמים בביתך אבל לא על השמר לך ושמור נפשך, כי הוא

פ"ח ה"ג

מצווה רק על שמירת נפשו בפסוק זה אבל לא על שמירת נפש של אחרים. ועיין בחינוך מצוה תקמ"ו ובמנ"ח שם באריכות. ובעניני רבים הבי"ד מוזהר על לא תשים דמים בביתך כמ"ש כריש שקלים. וברוצח בשגגה כותב ביחוד תכין לך הדרך ומקלט היה כתוב על פרשת דרכים.

א"ל ר"ב אייתי ואנא שתי אמר מאן דבעי ימות יזול וימות גוי ביתיה. בתוספתא דמאי פ"ב הי"ד אבטיח שניקר ואמר לו תן לי ואוכלנו יין ונתגלה ואמר לו תן לי ואשתנו לא יתן שאין מאכילין את האדם דבר האסור לו וכו' ועל כולן אין מברכין עליהם ואין מזמנין עליהם ואין עונים אחריו אמן. ונראה מכאן שאף לפי דעת הרוצח הדבר סכנה אין הדבר מסוכן כלל, אם לפי דעת הנותן מהווה סכנה אסור לתת לו, ומפני כן אף שרבי ביבי דרש יין מבושל שנתגלה משום דלדעתו זה לא סכנה לא יתן לו מפני שלדעתו הוא סכנה. ונראה שמדינא היה אסור ליתן לו ואף שר"ב היה שותה ממנו מפני שלדעתו אין בו משום סכנה. וכמו שאמר מאן דבעי ימות יזול וימות גו ביתיה אבל ידי לא תהיה בו. ונראה שה"ה באיסור שאם לדעת הנותן הוא איסור אף שלדעת המקבל אין בו איסור אסור להושיט לו. ועיין במסכת ד"א רבה פ"א השותה מים מגולים דמו בראשו וברש"י יהושע ב"ר י"ט פירש דמו בראשו עוון מותו על ראשו תהא, כי הוא גרם מיתתו וכו' דמו בראשו עוון מיתתו תהא עלינו ע"כ. ואף כאן אמר יזול וימות גו ביתיה, כי אז דמו בראשו ואנחנו נקיים. אבל אם ימות אצלו יתכן שיהיה נחשב גורם למיתתו ואז דמו בראשו. ועמ"ש בברכות סוף פ"ו.

א"ל קרינא צריכא לר"י לא כ"ש יין מבושל. בבבלי מאי קרינא אמר ר"א חמרא חליא דאתי מעסיא. ובמוסף הערוך ערך קרינא, קרינא בל"י ורומית תירוש מבושל עד שיעמוד על שליש, והיה בארץ עסיא מחוז הנקרא קריא ויין הגדל שם קרינא עכ"ל. ועיין בעה"ש שם. ומעתה קרינא הוא יין מתוק מבושל ולפיכך אמר ר"א קרינא צריכי לר"י, והוא יין מתוק מבושל, לא כ"ש יין מבושל שאינו מתוק מטבעו אלא שנעשה מתוק ע"י הבישול. והנה ראיתי בשו"ת זכר יוסף או"ח סימן נ"ג ובמנ"ש סימן ע"ז סק"ט וכשירי המנחה סק"ד שנסתפקו כמה רבנים אם יש לברך בורא פרי הגפן או לקדש על יין הנעשה מצימוקים קטנים הנקראים קוריקעס (או קוריקטוס או קוריקטיו) הבאים מיון מהאי כרתי היות שהענבים קטנים מאד ואינם כפול הלכן יש חשש בוסר. וע"ז כתב בזכר יוסף שאחרי שנגמר בישולם אלא שאינם גדלים יותר אין כל חשש בוסר וגם בנוגע לפיקפוק השני לפי שאין להם גרעינים ותנן בענבים משיגרעו וכו' באמת יש בתוכם לובן וניכרים החרצנים שבתוכם היטב וכו'. ואכן הרד"ק בשרשים שרש שרק ובירמיה פ"ב כ"א בפסוק ואנכי נטעתיך שורק, כתב שהוא הגפן המשובח במיני הגפן כי בענביו לא נמצא חרצן וכו' עיי"ש באריכות. ואני חקרתי בפה ת"א אצל סוחר צימוקים מיון הבקיאים ואמרו לי שבאי כרתי יש מחוז הנקרא קוריקט ובמחוז קוריקט יש אזור הנקרא קריא ובאזור הזה ובמחוז קוריקט בכלל גדלים הצימוקים הקטנים האלו הנקראים קוריקטוס והם מין צימוקים קטנים משובחים (ר"ל ענבים קטנים שנראים כאילו הם בלי גרעינים וכשנתייבשו נעשים צימוקים) וגם יין הנעשה מצימוקי קוריקטוס אלו נקרא ג"כ קוריקטוס והוא יין מתוק מאוד ומשובח. ומעתה ברור שהיין המתוק הבא מעסיא הנאמר כאן שנקרא קרינא הוא היין קוריקטוס בל"י הבא מעסיא מכרתי ממחוז קוריקט, ובארץ ישראל היו קוראים אותו בצורה העברית או הארמית קרינא. ובא"י לא היה השם קרינא

פ"ח ה"ג

זקוק לשום פירוש כי ידוע היה שהוא קורנטוס והוא יין הבא ממחוז קורינט באי כרתי, אולם בבבל היה השם קורינא זקוק לפירוש, ומעתה הרי מפורש בגמרא שקרינא הוא קורנטוס והוא היין מצימוקים הקטנים קורינקוס או קורינטין. שנקרא כן כמו הצימוקים קורינקוס או בל"י קורנטוס והוא יין גמור. ומ"ש במוסף הערוך שבא מקריא שהוא אזור ידוע במחוז קורינט, יתכן שבזמנו רוב צימוקים קטנים אלו באו מקריא אבל הם גדילים בכל מחוז קורינט.

א"ל קרינה צריכה לר"י ואתון שאלון לי לא כ"ש יין מבושל. הלשון כפול ובע"ז המלות לא כ"ש יין מבושל ליתא, רק ואתון שאלון לי "דא". ונראה שהתלכדו כאן שתי גירסאות (א) א"ל קרינה צריכה לר"י ואתון שאלון לי "דא" (כצ"ל), (ב) א"ל קרינה צריכה לר"י לא כ"ש יין מבושל.

אם היה יוצא ונכנס מותר. בפר"ח יו"ד קט"ז כתב ולא קיי"ל הכי דבחולין ט גרסינן כמה ישהו ויהיו אסורין כדי שיצא הרחש ממקום קרוב וישתה, וכמה מקום קרוב כדי שיצא מתחת און הכלי וישתה. ופרכינן והא קא חזי ליה ומשני אלא ישתה ויחזור לחורו. אלמא דבשהה רק שיעור מועט כזה אף שהיה שם מקודם וכן נכנס לשם אח"כ רק בינתיים שהה שיעור מועט זה כבר אסור משום גילוי אף שהיה נכנס ויוצא. והירושלמי לשיטתו דמשני מין קטן הוא ושפיפון שמו והוא דומה לשערה ומפני כן איננו רואהו ולפיכך השפיפון אינו מתיירא מאדם. אבל הא דקאמר בגמרא אם היה נכנס ויוצא מותר מיירי באתרא דלא שכיחי שפיפון ואין שם אלא חשש נחשים ומפני כן מותר בנכנס ויוצא דמתיירא הנחש אולי יכנס האדם ויראנו וימיתנו עיי"ש. ולפע"ד י"ל שלדעת הבבלי מתניתין מיירי שהעמיד משקה מגולה במקום שלא היה שם שום אדם ומפני כן אסור אף כשהיה כשיעור כדי שיצא הרחש ממקום קרוב וישתה, אבל במקום שאנשים שם נמצאים ויוצאים ונכנסים אף שיצא ושהה כשיעור כדי שיצא הרחש וכו' בוודאי מותר משום שאימת הנכנסים ויוצאים על הנחש. ונודעתי שבצפון אפריקה הרבה נוהגים באיסור גילוי משום שנחשים מצויים ביניהם ומכסים כל המשקים והמאכלים כלילה אבל ביום לא חוששים לכסותם מפני שאימת הנכנסים והיוצאים על הנחש. וצ"ע למה לא הביאו הרמב"ם והטור הלכה זו. ועיין בפירוש מהרש"ס שנראה דעתו כדעת הפר"ח עיי"ש. ומ"ש הפר"ח דאין אימת האדם על השפיפון משום שאינו רואהו קשה הרי פשוט לקמן מעובדא דר"ז עם השפיפון שאף במתנמנם אין אימתו על הנחש ומאי ראייה משפיפון שאינו רואה לשאר נחשים. עיין בפירוש מהרש"ס שם.

בכל אתר סמיך רבי לעזר לרבי חנינא. וכן ביכמות פ"ב ה"ג בכל אתר סמיך ר' לעזר לרבי חייא. נ"ל דה"ט שרבי חנינא היה בבלי בניגוד לרבי"ל שהיה א"י. וכן ר"ח היה בבלי בניגוד לרבי יוחנן שהיה א"י ורב לעזר הבבלי הסתמך בכל אתר משום זה על רבי חנינא ועל רבי חייא משום שפסקם היה לפי פסקי והשפעת חכמי בבל בנגוד לרבי"ל ור"י שפסקם היה לפי חכמי א"י וכמה חילוקים היו בין א"י ובבל. וכעין החילוקים בין אשכנז וספרד שאלו ואלו מסתמכים על פסקי חכמי ארצם עיין בשו"ת מהרי"ם מינץ סימן ט"ו. וז"ל, ובענין הדיעות נהרא ונהרא ופשטיה. ובדבר שאין בו מנהג ובדבר חדש שמעתי שמהר"י מולין ס"ל ז"ל רוב פסקיו הלכו אחר האגודה, ושמעתי שמהר"י ז"ל הלך אחר דעת מהר"ם לפי שהיה מתייחס אחריו שהיה קרובו אע"פ שכתב בתשובותיו כהרא"ש וכו'. אכן הי"ש

פ"ח ה"ג

בהקדמתו הראשונה לחולין מתריע נגד זה, וז"ל אבל מצאתי בשו"ת הרא"ש כי קבלה בידו שר"ת ור"י וצרפתים היו גדולים בחכמה ומניין יותר מהרמב"ם ומתוך זה ניתן לבע"ד לחלוק ולומר קים לי כחד מנהון הספרדי כספרדים וכל אחד בורר את שלו ועם ועם כלשונו וסובר התורה ירושה היא למשפחות וכו' עיי"ש. ועמ"ש בעירובין פ"ב ה"ד.

והוי חזיא דבית מסתכל ביה וכו'. במעשיות של המעריך, ועכ"ז אין לסמוך על זה ולבטוח על נחש שבבית וכו'. ומוכח כן גם מסוגיין דהא קאמר ברצות ה' דרכי איש גם אויביו יושלים עמו זה הנחש, ומי הוא שבטוח בעצמו שרצה ה' דרכיו. ועיין בדרכי תשובה קט"ו ובשם הפר"ח.

מעשה בטבח אחד בציפורין וכו'. ברש"ס כתב מייתי לה הכא משום סיפא. ונראה שהיתה שנויה במקום אחד קבוצת מעשים דלהלן ונעתקה כאן כמו שכתוב במקור משום סיפא דמיירי בדין גלוי. וכבר הזכירו כלל זה בעלי הכללים. ועפי"ז נראה גם הגירסא בע"ש. אולם בע"ז הגירסא בערב יום הכיפורים, וכ"ה גירסת רש"ס כאן, ואתי שפיר יותר דמייתי הנהו עובדות דמיירי בשתית יין בעיוה"כ שהיו רגילים בהם כמו ביו"ט.

מעשה בטבח אחד בציפורין שהיה מאכיל ישראל נבילות וטריפות וכו'. באר"ז ה"א סימן תמ"ח: המוכר טריפות בחזקת כשירות או שהיה מוכר חלבים בחזקת שומן ומת קודם שעשה תשובה אסור להתעסק בקבורתו ולא עוד אלא אפילו כלבים אוכלים את בשרו ולוקקין את דמו אסור להבריה הכלבים מעליו כההיא דבירושלמי מעשה בטבח אחד וכו'. הא למדת שאפילו כלבים אוכלים את בשרו אין להבריה מעליו כ"ש שלא להתעסק בקבורתו וכו'. ובה"ב סימן תכ"ב כתב: ואדם ידוע שהוא בעל עבירות לא מיבעיא שאין מצוה להתעסק בקבורתו אלא שאסור להתעסק בקבורתו, וראיה מירושלמי וכו', ותניא באבל רבתי פ"ב כל הפורשין מדרכי ציבור אין מתעסקין עמהם לכל דבר ומשמע אפילו לקבורה וכו', הלכך אומר לי לבי שאסור להתעסק בקבורת אדם שידוע שהוא רשע ולא עשה תשובה אבל אדם כינוני שידוע שאינו רשע מצוה להתעסק בו וכו' עיי"ש. ונ"ל פשוט שכוונת האר"ז הוא שאסור לישראל להתעסק בקבורתו אבל אם קרוביו ומכריו רוצים לקברו פשיטא שאין אנו מונעים הדבר מהם ולא עוד אלא שאסור למנוע הקרובים והמכרים לקבור מתם הרשע, דוק בלשונו שכתב ואסור להתעסק בקבורתו ולא כתב אסור לקברו, או יש למנוע מלקברו. וכן בסימן תכ"ב אדם ידוע שהוא בעל עבירות ל"מ שאין מצוה להתעסק בקבורתו אלא שאסור להתעסק בקבורתו אבל אדם כינוני שאינו רשע מצוה להתעסק בקבורתו, אמור מעתה שבאדם כינוני מצוה על כל ישראל להתעסק בקבורתו, עמ"ש ביו"ד סימן שמ"ג וברשע אין מצוה על כל ישראל להתעסק בקבורתו אבל קרוביו קוברים אותו ואין מונעים אותם. אולם מה שיש להסתפק לדעת האר"ז אם אין להרשע קרובים וידידים לקברו האם משאירים נבלתו למאכל לכלבים ולעוף השמים או שקוברים אותו ע"י גוי או ישראל מבלי שיתעסקו בו ישראל כבשאר מתי ישראל, אבל בכל אופן לא משאירים אותו מונח למאכל לכלבים ולעוף השמים. ונ"ל כהנחה השניה שהרי אפילו מומר ורשע גמור לכל עבירות שבתורה יש לקברו כמ"ש בשו"ת חת"ס יר"ד סימן שמ"א, ואפילו האר"ז שכתב ותניא באבל רבתי כל הפורשין מדרכי צבור אין מתעסקים עמהם לכל דבר משמע אפילו לקבורה, רצונו לומר שאין מתעסקין בקבורתו כבשאר

פ"ח ה"ג

מתי ישראל, אבל בודאי שיש לו קבורה ואינו נשאר מונח למאכל לכלבים תדע שהרי שנינו במסכת שמחות שם בה"א: המאבד עצמו לדעת אין מתעסקין עמו בכל דבר ובה"ו הרוגי ביי"ד אין מתעסקין בהם לכל דבר, ופשיטא שהם באין לקבר ישראל אלא שאין מתעסקים בקבורתם כמו בשאר מתי ישראל, וזה לא כמ"ש בעמודי ירושלים שיש בזה מחלוקת בין הרשב"א והאור"ז אלא כמו שכתבתי, ומ"ש האור"ז מהירושלמי שאפילו הכלבים אוכלים את בשרו אין להבריח מעליו האור"ז דבר בהווה שבודאי יש להרשע קרובים וכאותו הטבח שבצפורי שהם יבריחו את הכלבים ולא יתנוהו שיהיה לברות להם וידינו אל תהיה בו, אבל במקום שאין להרשע קרובים אין משאירים אותו למאכל לכלבים אלא יבא לקבורה ע"י גוי או ישראל בחוסר כבוד ולא יתעסקו בו ישראל כבשאר מתי ישראל, וכן הוא מנהג חברה קדישא בתפוצות ישראל שאף רשע עריץ מלשין ומסור שסכן חיי ישראל קוברין אותו בתו קלון מאחורי הגדר אבל בא לקבר ישראל ולא נותנים בשרו לכלבים ולחית השדה, ונ"ל קצת ראיה לזה ממלכים ב ט, ויאמר יהוא דבר ה' הוא אשר דבר ביד עבדו אליהו התשבי לאמר כחלק יזרעל יאכלו הכלבים את בשר איזבל, משמע שלולא שהיה זה דבר ה' לא היו נותנים בשר איזבל המרשעת למאכל כלבים, ואף שהיה דבר ה' הסתפק כמה שאכלו הכלבים חלק גדול מגופה ויאמר פקדו נא את הארורה הזאת וקבורה כי בת מלך היא, וגם הר"ז מבזיון החיים לתת גוית אדם למאכל כלבים וכמ"ש בטור"ז סימן של"ד סק"ג, עיי"ש, ועיין עוד בתורה תמימה ובת"ש פרשת משפטים.

ומ"מ עיקר הדין נ"ל אמת שאף מאכיל טריפות לישראל אם קוברין אותו קרובו או עממין בקבר ישראל אין מוחין בידם, ויש להסביר זה עפ"מ"ש בספר לב שמח בספה"מ סוף שורש א' שמצות כי קבור תקברנו מוטלת רק על הקרובים ועל שאר כל אדם אינו אלא מצוה דרבנן משום ענף של גמ"ח כמו שהוא ברמב"ם בפ"ד מהלכות אבל עיי"ש וא"כ אין מוטל על האדם לגמול חסד לרשע מפורסם אולם על הקרובים מוטל חיוב קבורה משם מצ"ע.

וראיתי בכמה מחברים שתופסים שכוונת האור"ז הוא שאין קוברין רשע כלל, וכן כתב הרה"ג ר"מ לרנר ז"ל בספרו חיי עולם בתשובתו דף כ"ח, ואינו כן אלא כמ"ש, ומ"ש האור"ז ותניא באב"ר רבתי כל הפורשין מדרכי ציבור אין מתעסקין עמהם לכל דבר, משמע אפילו לקבורה, ר"ל התעסקות הנוגע לקבורה אבל לא הקבורה גופא. וראיתי בספר כלבו על הלכות אבלות להרב גרינוולד שליט"א שהעיר על דברי בעל המאור שבת פ"ג שכתב וכל מי שאינו אוכל חמין בשבת צריך בדיקה אחריו אם הוא מין ואם מת יתעסקו בו עממין עכ"ל, נ"ל שהוא ג"כ בכלל אין מתעסקין בקבורתו, ואם יש עכו"ם שרוצים לקברו יקברו אותו הם ולא אנו, וכמ"ש לעיל שאם יש קרובים שיכולים לקבורו אין אנו קוברין אותו, אבל ודאי אם אין מי שיקבור אותו אין משאירים אותו מוטל בבזיון אלא קוברין אותו. ובשר"ת הרשב"א המיוחסות להרמב"ן סימן רמ"ד הובא בהגהת שר"ע יר"ד של"ד ס"ו שמנהג אלו ארצות שמנדין אותו שלא יתפלל בעשרה ולא יקברו לו מת ואפילו היה מת קטן וכו' עיי"ש, נ"ל ג"כ שר"ל שיקברוהו ע"י עממין או שהמנודה יקבור בעצמו מתו, אבל ודאי שאין מוחין בידו לקבור מתו ויהיה מוטל בבזיון ואם אין הוא בעצמו יכול לקבורו או שאינו כאן בודאי שקוברים מתו כמ"ש. מעשה בטבח אחד בציפורין שהיה מאכיל לישראל נבילות וטריפות פעם אחת שתה יין בעיוה"כ עם חשיכה. כ"ה הגירסא

פ"ח ה"ג

ברש"ס וכ"ה בע"ז ובויק"ר פ"ה ס"י וכו'. והפסוק הוא במשפטים ואנשי קודש תהיון לי ובשר בשדה טריפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו. ולפיכך קטרג עליו מדת הדין בערב יום הקדוש עיוה"כ על הטבח הזה שהוציא עצמו מכלל ואנשי קודש תהיון לי והאכיל לישראל נר"ט.

א"ל כתיב ובשר בשדה טריפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו וזה היה גזול את הכלבים ומאכיל את ישראל. שמלכד איסור נר"ט הכשילם גם באיסור גזילה. יבואר עפ"י המכילתא שם לכלב תשליכון אותו ללמדך שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה שנאמר ולבנ"י לא יחרץ כלב לשונו. אמר הקב"ה, תן לו שכרו וכו'. ובשמו"ר פל"א ח לכלב תשליכון אותו, כתיב ולבנ"י לא יחרץ כלב לשונו לפיכך אתם חייבים לכלבים. ור"ח התבטא בחריפות שאחרי שחייבים לתת להם נר"ט בשכרם המונע מהם הר"ז גזולן שגזל את הכלבים. ובמכילתא שם מסיים, והלא דברים קו"ח ומה אם חיה כך, אדם לא כ"ש, שאין הקב"ה מקפח שכרו. ועיין בשבת פ"ב ה"ג שיש משפט אף לעצים דוממים וכ"ש לבע"ח.

א"ל כתיב ובשר בשדה טריפה וכו'. ארפוגין דמדדהון אינן אכלין. בספר דרכי תשובה יר"ד ס"ט הביא שו"ת חקרי לב יר"ד סימן ס"ט שעמד על המחקר על מ"ש הרמ"א ביר"ד קנ"ז דבנזדמן לו טריפה בביתו מותר למוכרו לגוי, וכ"ה המנהג שמוכרים או נותנים הטריפה לגוי, ואילו במקרא כתיב ובשר בשדה טריפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו ומבואר במכילתא בפרשת משפטים שהוא ציווי ליתן כל טריפה לכלב דווקא, וקשה על מה סמכו העולם בזה וסיים בצ"ע. ואין שו"ת חקרי לב לפני, אכן תמהני שהרי במכילתא שם מפורש להיפך שמותר למכור טריפה לנכרי מקו"ח מנבלה והובא ברש"י שם במקומו, והיות שלשון המכילתא השתבש מפני תערומת המינים והצנזורה כמו שהעיר ע"ז בהגהות מאיר עיין שם, הנני מעתיקה כמ"ש לנכון בילקוט שמעוני ובפירושו ר"א מזרחי וז"ל: מכילתא לכלב תשליכון אותו לכלב וככלב (כלומר לעכו"ם שאוכל נבילות וטרפות ככלב). אתה אומר לכלב וככלב או אינו אלא לכלב כמשמעו, ת"ל לא תאכלו כל נבילה וגו' או מכור לנכרי, והלא דברים קו"ח ומה נבילה שהיתה מטמאה במשא מותרת בהנאה טריפה שאינה מטמאה במשא אינו דין שתהא מותרת בהנאה, הא מה ת"ל לכלב תשליכון אותו, לכלב וככלב, ללמדך שאין המקום מקפח שכר כל בריה שנאמר ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו, אמר הקב"ה תנו לו שכרו וכו'. הנה מפורש שטרפה מותר למכרה לנכרי וכן מפרש המלבי"ם עיי"ש, אלא שהתורה אמרה מהראוי להשליך לכלב אם אין אתה מוכרו לנכרי כדי לא לקפח שכרו וזה ג"כ לשם הנאה מפאת הכרת תודה. וכנראה שאיזה נוסחא משובשת הטעתה את הגאון בעל חקרי לב ללמוד הפשט שלפי מסקנת המכילתא יש להשליך הטריפה דווקא לכלב. ברם כל מעיין יראה שע"ז דן המכילתא לפי הס"ד שאפשר לומר שהפסוק לכלב תשליכון אותו הוא כמשמעו דווקא לכלב, ברם לפי המסקנא הקו"ח מלמד שאף לנכרי אפשר למכור. (ואמנם הנוסח ברש"י אף הוא ככלב וכו' משובש וצ"ל אף הנכרי ככלב, וכן נדפס לנכון בחומש העמק דבר עיי"ש. ובספר המזרחי דפוס ווארשא הוציאו הפיסקא הזאת לגמרי בעטיה של הצנזורה. אולם זה יוצא ברור מהמכילתא ומרש"י. וברור שטריפה מותר למכור לנכרי ועיי"ש במכילתא היטב). אולם המנ"ח במצוה ע"ג העיר שנראה דעת התו"ס ביומא ל"ו שיש מצ"ע להשליך הטריפה לכלב, וכן באזהרות אתה הנחלת במוסף של שבועות,

פ"ח ה"ג

מונה בין תרי"ג מצוות טריפה להשליך ונבלה למכור. ולפי זה האוכל טריפה עובר על לאו ועשה עיי"ש. ונראה שהם חולקים על המכילתא וסוברים שהפסוק לכלב תשליכון אותו הוא פשוטו כמשמעו וכס"ד של המכילתא. ונ"ל שכן הוא דעת רבי חנינא שאמר כתיב לכלב תשליכון אותו וזה היה גזול את הכלבים ומאכיל את ישראל, ואילו לדעת המכילתא אין כאן רק איסור האכלת ישראל בטרירות אבל גזל הכלבים אין כאן שהרי טריפה מותרת בהנאה ומותר למכרה לנכרי. וגם דברי המדרש שמות פל"א ח מטיין כן, וז"ל למה לכלב אמר הקב"ה חייבים אתם לכלבים שבשעה שהרגתי בכורי מצרים היו המצרים יושבים כל הלילה וקוברים מיתתם והכלבים גובחים להם ולישראל אינם גובחים ולפיכך אתם חייבים לכלבים שנאמר לכלב תשליכון אותו עכ"ל. ודע שלפי המכילתא יכול למכור לנכרי לשם הנאה או להשליכה לכלב ג"כ ששם הנאה מפני הכרת תודה לכל בריה שלא חרצה לשונה בשעה גדולה כזו להאומה. אולם האבן עזרא פירש כפשוטו שיש בזה משום הכרת תודה השומר על צאנו בשדה שלא יטריפם הזאבים. וכן נראה שהוא דעת הת"י שם עיי"ש וכמלכ"ס שם, וכמ"ש גם לקמן בהאי ב"נ שהושיב הכלב אצל הרב בהשגתו הפשוטה מפאת הכרת תודה לו, ובפסיקתא דר"כ שאביא להלן שהרועים בנו מצבה על קברו של הכלב מפאת הכרת התודה. ואמנם מהפסוק לפי פירוש הא"ע והת"י יש ראייה להם. והנה במכילתא דרשב"י דתני לכלב תשליכון אותו מלמד שהוא מותר בהנאה, משמע שמפרש שהפסוק לדוגמא נקיט, לכלב תשליכון אותו וה"ה מכירה לנכרי וכל מיני הנאות. ובתנחומא הישן בפרשת וישב ויאמר לו לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן. וכי הצאן יודעות מהו שלום. אמר ר"א צריך האדם שיהא מתפלל על מי שהוא משביר אותו לפי שהיה יעקב משתכר מצאנו ואוכל החלב ולובש הגז לפיכך נצרך לשאול בשלומן עכ"ל.

כתיב ובשר בשדה טריפה. ר"ח נפ"ל כל י"ח טרפות מפסוק זה אולם סתמא דירושלמי בנזיר פ"ו ה"א מוקי להאי קרא בבשר מן החי, וטריפה נפק"ל מלא תאכלו כל נבלה נבילה וכל נבילה לרבות הטריפה עיי"ש ומ"ש שם.

מעשה בחסיד שהיה מגלגל בגילוי יין. פירש הפנ"מ שהיה מלגלג, ברם מגלגל אינו מלגלג, ועוד והכי יעלה על הדעת לחשוד לאותו חסיד שיהיה מלגלג על דברי חכמים ועל הלכה פסוקה. ונראה לפרש שהוא ע"ד שאמרו בכתובות קי"א מעשה באחד שהיה מצטער על אשה אחת שהיתה בחור"ל לשאתה והיה צריך לצאת לחור"ל, כיון ששמע ממעלת א"י גלגל בעצמו עד יום מותו, כלומר שגלגל הדבר ודחה מיום עד יום מותו. ושם בדף ס"ז ההוא דאתא לקמיה דר"ב א"ל במה אתה סועד א"ל בבשר שמן ויין ישן, רצונך שתגלגל עמי בעדשים גלגל עמו בעדשים ומת... והכוונה שא"ל רצונך שתגלגל עמי מבשר שמן ויין ישן עד עדשים. ואף כאן חסיד זה עניי היה ולא היה לו פרוטה לפורטה, לפיכך היה מגלגל מיין טוב עד יין גילוי שקרוב לסכנה. ועשה החסיד כן מפאת עניו והסתמך על זה שברוב הפעמים הגילוי לא מזיק, וכמו ב"ג דאמר ומרי דצומא ליקום. אפס אין הולכין בסכנה אחר הרוב וכמ"ש לקמן בסוף ההלכה ואכן פעם אחת לקה בדלקת והכיר החסיד הסכנה, ואף שחסיד היה דרש מתוך דלקת הארס שיהיה צלוחית של מים בידו לשתות לעת הצורך מפני הסכנה, ורא"ף פירש פירוש מזורז ואינו הולם גם לשון הגמרא עיי"ש. והנה הפנ"מ הביא ראייה לפירושו מנזיר פ"ה ה"ב מה קיימין אם בשגלגל בנזרו

פ"ח ה"ג

וכר, ברם גם שם הפירוש שגלגל נזרו ודחהו משעה לשעה עד שבאה לשאול על נזרו עיי"ש. ועיין דומה לזה במעשרות פ"ב ה"ג, ובשביעית פ"ח ה"ה שגם שם פירש מגלגל הוא כמו שכתבנו כאן עיי"ש.

ובאהצוי"ר כתב שהיה מגלגל, כלשון זה מצינו בירושלמי בכמ"ק וביאורו לעג ושחוק כמו בנזיר פ"ה בשגלגל בנזרו וכו', ומענין זה בשביעית פ"ח, אדם מגלגל ברחיצה וכו' ושם פ"ט ה"א מגלגלין בהדין חרדלא, ובמעשרות פ"ב אדם מגלגל בלינה וכו'. ותימה לפרש כן שהיעלה על הדעת שחסיד היה מלעיג על דברי חכמים ובגזירה קדומה שנגזרה במנין עיין בב"ב ע"ה מלגלג על דברי חכמים את וכו' עיי"ש. ואמנם שבדפוס קראקא וע"פ בהוצאת קראטשין הגירסא כאן שהיה מלגלג אבל נראה שהיא ט"ס שהרי בע"ז גם בד"ק הגירסא היא מגלגל. ומה שהביא באהצוי"ר ראייה משובעות פ"ח ומעשרות פ"ב המעיין יראה שהוא ראייה לסתור כי אין נופל שם לשון לעג אלא ביאורו כמו שכתבתי. ובנוגע לראייתו משביעית פ"ט ה"א הנה נאמר שם, רשב"ל הוה בחיקוק המתון מגלגלין בהדין חרדלא הפל מיניה והא לא נסיב ליה, אמר מאן דמייתי לי חרדלא אנא מורי ליה כר"י. וביאורו הוא ג"כ שראו אותם שהיו הולכים ומסתגלים לאכול זרע חרדל הקלוקל פחות הערך, דוגמת גלגל עמו בעדשים. נפל מיניה והוא לא נסיב בגלל חוסר ערכו, ומפאת זה התיר להם כר"י מפני שלא נחשדו עוברי עברה לזרוע זרע חרדל פחות הערך בשביעית ואלו ענין לגלוג אינו מתאים כראוי. וכן בכתובות פ"ז ה"א מגלגלת עמו ל יום וביבמות מ"ח מגלגל עמהם שנים עשר חודש. ואם נחזיק בפירוש גלגל שענינו לגלוג (עיין בפירוש מהרש"ס) יתכן שבמקום החסיד לא היו נחשים מצויים כל כך או שלא היה מצוי שיזיקו בארסם והסתמך החסיד ע"ז שבכה"ג לא היה בכלל גזירת חכמים כמ"ש בפר"ת שאביא לקמן בנוגע לעיר פאס, ברם אין הלכה כן כמ"ש הפר"ת שיקרה לפעמים שישובו לטבעם להזיק בארסם, וכמו שקרא להחסיד הנ"ל. ועיין כה"ג בשבת פ"א מעשה בחסיד אחד שהיה יושב ושונה אל תאמין בעצמך עד יום זקנתך ונכשל בעצמו על שלא שנה כמשנת חכמים.

מעשה בחסיד אחד וכו'. ממעשה חסיד זה ומהא דלקמן דאמר ומרא דצומא ליקום, נראה שהיו כאלו שהיו מזלזלים בהלכות גילוי וכן בבבלי ע"ז ל שמואל לא שתי מיא מבי ארמלתא אמר לית לה אימתא דגברא. ובמסכת ד"א פי"א השותה משקים מגולים דמו בראשו כנ"ל, הרי שהיו אנשים שהיו מזלזלים בגילוי. ולכאורה תימה איך לא חשו להסכנה. ונראה בביאור הדבר עפ"י דכתב הפר"ת המובא בד"ת סימן קט"ז סק"ד שבבואו לעיר פאס הגידו לו בני העיר שבכל החצרות כמעט אית בהו נחשים ועקרבים ומימיהם לא הזיקו אדם מעולם גם לא זכרו מעולם שמת אדם מחמת ארס, ושאל לזקן אחד והגיד לו שבימי ילדותו אכלו תבשיל שנתגלה ונסתכנו כל בני הבית ומת אחד מהם וכו', א"כ כל העובר ולא נזהר בגילוי דמו בראשו עכ"ל. וכזה בפר"ח סק"א עיי"ש. ומעתה נראה שאף בזמן רז"ל ברוב הפעמים לא הזיק ארס הנחש עד שנסתכן ברם אין הולכים כפקד"נ אחר הרוב ומפני כן המיקל בגילוי דמו בראשו, אולם מאידך גיסא היו מפאת כן אנשים שהקילו בגילוי. ובזה יש לבאר הא דאמרינן לקמן כד שאלון לרבי יונתן א"ל ערבא דנפשך אנא, כי אמנם בהרבה פעמים לא הזיק הארס אבל האם אני יכול להיות ערב לנפשך שלא יקראך אסון, וכן אמר רשב"ל אלו ללודאין זבנית גרמך זבנית בדמים יתירין אם הכנסת

פ"ח ה"ג

עצמך לספק סכנה והכא בשביל דמים קלילין.

מעשה בחסיד אחד שהיה מגלגל בגילוי יין. ולהלן א"ל הבי לי נשתייה ומארי דצומא ליקום. בר"ה ט כל האוכל ושותה בתשיעי וכו' וברש"י שם כל מה דמפיש באכילה ושתיה טפי עדיף, אבל אי אפשר לומר בשאר משקין שהיו שותין גם יין שהרי אותו חסיד דקדק בשתיית יין אף שהיה מגולה, וכן האי ב"ג דאמר מארי דצומא ליקום, וכן משמע ביומא פ"ו וחכמים אומרים צריך שיתודה קודם שיאכל ושתה שמא יארע דבר קלקלה בסעודה, ופירשו הראשונים דבר קלקלה של שכרות, עיין בסימן תר"ו. ומכאן שהיו מדקדקין לשתות יין במדה שלא יבאו לידי שכרות, אלא שחיישינן לאותם בנ"א שמתוך קלות דעת לא ידקדקו ויבאו לידי קלקלה של שכרות. ובפתיחתא דאיכ"ר אות י"ז ישיחו בי יושבי שער נגינות שותי שכר, מאחר שהן יושבין ואוכלין ושותין ומשתכרין בסעודה ת"ב יושבין וקוראין קינות ונהי ואיכה. ובמג"א סימן תקנ"ב, ושותין ומשתכרין לאו דווקא, שהרי בסעודה מפסקת אסור לשתות יין אלא ר"ל ושותין כל צרכן. וזה דוחק, ובחידושי הרד"ל כתב, אעפ"י שהלשון משמע דהיינו בסעודת מפסקת ע"כ צ"ל דהאי סעודת ת"ב היינו קודם חצות דדוחק לומר ומשתכרין בשאר משקין וכו' עיי"ש. ונראה שאלו שעשו כן לא היתה רוח חכמים נוחה מהם ודי ששותין יין במדה, אלא שזהו לימוד זכות שאף אלו שעשו כן קורא עליהם, ישיחו בי יושבי שער, אלו ישראל שהן יושבין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ונגינות שותי שכר, מאחר שהן יושבין ואוכלין ושותין ומשתכרין בסעודת ת"ב יושבין וקורין קינן ואיכה, שגם אלו בכלל ישיחו בי יושבי שער וכו', שאף שמשכתכרין היה זה מתוך רוב כאב וצער ומרירות על החורבן שהיו קרובים להחורבן, ע"ד תנו שכר לאובד ויין למרי נפש להפיג במקצת כאבם שיהיו יכולים לשאת צרת החורבן, אבל רוב ישראל הבליגו על צרת החורבן ולא עשו כן. ועיין מה שכתבתי להלן בענין יין בערב יר"כ.

"צומא רבא" כינוי ליוה"כ. וכ"ה בחלה פ"א ה"א. ובר"ה כ"א נקרא יוה"כ "יומא רבא". וביאורו פשוט שנקרא כן מפאת קדושת היום, צום שהוא איום ונורא, כמו שאנו קוראים לו "יום קדוש". אולם בספר הפרדס עמוד שמ"ג כתב בשם הרבינו יצחק מארץ הגר הטעם שנקרא שבת שלפני הפסח שבת הגדול לפי שמאחרים העם בביהכנ"ס עד אחרי חצות מפאת הדרשה שדורשים בהלכות החג ובהלכות ביעור חמץ נוסף על הדרש באגדה מענין יצי"מ ומפני משך זה נראה בעיניהם היום גדול וארוך יותר מדאי מיום אחר, וע"כ קראו לשבת זו שבת הגדול. כיצא בדבר אתה אומר "צום הגדול" "צומא רבא" לפי שכל היום הם עומדים בביהכנ"ס להתפלל, נראה כי היום ארוך וגדול, וע"כ קראו שמו גדול ורבא. ומנהג בני אדם כשאננם הולכים לכאן ולכאן כל היום אלא יושבין במקום אחד ואין להם מה לעשות, מנהג לומר כמה זה יום גדול, עכ"ל. וכ"ה בשבלי הלקט השלם סימן ר"ה, וכ"ה במהרי"ל ריש הלכות פסח וז"ל: אחד מן הטעמים שנקרא שבת הגדול ע"ד שנקרא יום כיפורים "צומא רבא" לפי שמאריכין בו בתפלה ובתחינות כך מאריכין בדרשות משום דנפישו וחמירי הלכות פסח, עכ"ל. ובהערות להפרדס לא עמד על המקור שנקרא בשם "צומא רבא" והנה הוא בירושלמי. אולם פירוש זה מפתיע, ותמוה שלא ביארו כפשוטו. דע שמשמע ממהרי"ל שעוד בזמנו קראו ליוה"כ בשם "צומא רבא".

א"ל הבי לי ומארי דצומא ליקום. בע"ז פ"ב הגירסא מריה

פ"ח ה"ג

דיומא קאים וקראו ליוה"כ מקוצר יומא, כמו מסכת יומא. ועיין עוד כעין זה בכתובות פ"ו ה"ה דמריה דמועדא קיים עיי"ש ובשי"ק.

א"ל הבי לי ומרי דצומא ליקום. עיין באו"ח סימן תנ"ה ס"א שאין לשפורך מים שלנו מפאת תקופה הנופלת משום דשומר מצוה לא ידע דבר רע, וכזה היה דעתו של אותו אדם מאחר שמצוה לאכול ולשתות בעי"כ מרי דצומא ליקום. ברם אין הדברים אמורים במקום דשכיחא הזיקא וכמ"ש בפסחים ח: שאף ששלוחי מצוה אינם נזוקים במקום דשכיחא הזיקא שאני, וגילוי הרי שכיחא הזיקא וכדמסיק לא איספק משתייה עד דאתחלחל. וכדאי לציין שבבבלי לא מצינו שהיו מזלזלים באיסור גילוי רק בע"ז ל אמרינן שמואל לא שתי מיא מבי ארמלתא אמר לית לה אימתא דגברא ולא מיכסי מיא ורב חולק עליו ושתי אמר סירכא דגברא נקיטא. ומשמע שאף לדעת שמואל היתה האלמנה חשודה רק על מים וכנראה הטעם בזה שאחרי שבהרבה פעמים הגילוי אינו מזיק הורה היתר לעצמה במים שהיה לה טירחא לכסות המים תמיד אבל לא בשאר משקין. ברם בירושלמי כאן מבואר שהיו כאלו שזלזלו בגילוי ונטו להקל בזה והאמוראים הזהירו אותם והסבו את לבם על הסכנה שבדבר וחמיר סכנתא מאיסורא שאין סומכין בסכנה על החזקה כמ"ש לקמן ובחולין ח: ויתכן שאף על רוב אין סומכין וכמו שאכתוב להלן. והנה אמר רבי יונת ורעבא דו נפשך אנא כלומר שאיננו יכול להיות ערב וודאי בדבר ובכן לא ייתכן שאתיר לך. וכן רבי ינאי ורשב"ל היה להם צורך להשתמש במשלים כדי להעיר תשומת לב העבריינים ועובדא היא שאפילו אותו חסיד עני הקיל בדבר ובסופו של דבר הסתכן. וכנראה שמפני כן זלזלו בזה מפני שברוב הפעמים או לפחות בהרבה פעמים לא הווה הגילוי סכנה לשותיו עיין בזה בדרכי תשובה סימן קט"ז סק"ד ועיי"ש בדרכי תשובה שיש בזה חילוק מדינות שבהרבה מקומות אדם ונחש דרין בכפיפה אחת ואינם מזיקים עיי"ש. ויתכן שבבבלי היה שכיחא הזיקא טפי.

א"ל הביא לי נשתייה א"ל מגלי הוא א"ל הביא לי ומרא דצומא ליקום. ובע"ז פ"ב ה"ג הגירסא ומריה דיומא קאים. כזה בכתובות פ"ו ה"ה, דכלה עניה באת לפני רבי אימי לעזור לה מכיס של צדקה לאפשר לה להנשא, ברם הכסף שהיה בכיס של צדקה היה מיועד לעניים לצרכי מועד והיה דעת ר"א שלא יתכן למסור לעניה אחת הכסף המיועד לצרכי עניים למועד, וע"ז העיר לו ר"ז היות שהיא כלה עניה ומצות הכנסת כלה גדולה יש לתת לה כל הכסף שיש בכיס, ובנוגע לעניים, מריה דמועדא קיים וימצא כסף אחר לעניים לצורך המועד. ויתכן שפתגם זה היה ידוע לאדם זה ולאחרים ועל יסוד זה שתה יין מגולה בערב יוה"כ פ שמצוה לאכול ולשתות משום דלא יסתכן "דמרא דצומא קאים". ברם אין הדמיון עולה יפה, שכן מרא דצומא צוה לא להסתכן בשתיית יין מגולה אף בעיוהכ"פ דאין סומכין על הנס במקום סכנה. ואין זה דומה למה דאמרינן לקמן, תני ר"א אומר אוכל אדם תאנים וענבים בלילה ואינו חושש שמא ניקר בהם הנחש, ששם לא שכיחא הזיקא ופתאים נפתים בקל לאכלם בלילה וע"ז נאמר שומר פתאים ה', אבל יין מגולה דשכיחא הזיקא שאני, כמ"ש בפסחים ח עיי"ש. ומ"ש ע"ז נאמר שומר פתאים ה' ביאור עפ"י שבת קכ"ט כיון דדשו בה רבים שומר פתאים ה' עמ"ש ברש"י ובגה"ש לרבינו הגר"ע זצ"ל.

והנה פירוש הפנ"מ אדון היום הזה שצוה לאכול ולשתות

פ"ח ה"ג

יעמוד לי שלא אהיה נזק, ברם הביטוי מרא דצומא משמעו אדון צום הכפורים ולא אדון ערב יוה"כ, ואכן רא"ף פירש לנכון מארי דצומא אדון של יוה"כ יקים לי שלא אסתכן. וכזה פירש רש"ס, הקב"ה בעל הצום יעמוד ויעשה לי נס, ובע"ז פ"ב ה"ג הגירסא א"ל מארי דיומא קאים ומשמעו ג"כ אדון היום והוא יוה"כ ולא ערב יוה"כ וכמ"ש ביומא ובכמ"ק השם יום או יומא ענינו יוה"כ. והנה אף דמארי דצומא לא קאים ליה מפני שבמקום סכנה דשכיחא הזיקא אין סומכין על הנס, הרי יש ללמוד מכאן דמארי דצומא עומד להאדם שיהיה בכוחו לצום ולהשלים התענית ועובדא היא דכמה אנשים שהיו מוכנים לאכול בצום יוה"כ עפ"י פקודת הרופא והיה להם סייעתא דשמיא שהיו יכולים לצום ולגמור התענית מבלי שהזיק להם הצום מאומה, דמארי דיומא קאים. והנה בכתובות הנ"ל מארי דמועדא קיים פירש קה"ע אדון המועד קיים ויזמין לו כפי הצריך למועד עיי"ש. ובוזה יש לפרש בביצה ט"ז כל מזונותיו של אדם קצובין לו מר"ה ועד יוה"כ חוץ מהוצאות שבתות והוצאות ימים טובים והוצאות בניו לת"ת שאם הוסיף מוסיפין לו, וי"ל הטעם בזה ג"כ משום דמארי דמועדא קיים וכן מאריה דשבת קיים. ובפסיקתא דר"כ פיסקא כ"ח הוצאת רש"ב, הובא בטור אר"ח סימן תי"ט: כל מזונותיו של אדם קצובים לו מר"ה ועד ר"ה חוץ מהוצאות שבת וי"ט ור"ח, ומה שהתינוקות מוליכין לבית רבן וחיה"מ הוא בכלל יו"ט כמ"ש הב"י שם, ואמרינן מארי דר"ח קאיים. ולפי דרכנו למדנו שאף בהוצאות בניו לתורה אמרינן המלמד תורה לעמו ישראל קאים. ונ"ל דבכלל ימים טובים הוא גם ערב יוה"כ כמ"ש באר"ח סימן תק"ע ס"א בהג"ה וקור"ח הוא מר"ח שאינה אלא מצוה מדרבנן כמ"ש באר"ח סימן תי"ט אבל סעודת ערב יוה"כ היא מה"ת כמ"ש במג"א סוף סימן תק"ע ולא ראיתי מי שהעיר בזה.

א"ל הבי לי ומרי דצומא ליקום. מבואר מכאן שהחזיקו במצווה לשתות יין בערב יוה"כ וכן ההוא חסיד שתה שהיה מלגלג בגילוי יין מפני שהוא מצווה לאכול ולשתות בערב יוה"כ כמו ביר"ט וכמו שמצווה לאכות בשר כן מצווה לשתות יין, וכ"ה בד"מ סימן תר"ד בשם שו"ת מהרי"ל שאשה שנדרה שלא לאכול בשר ולא לשתות יין כל השנה חוץ משבת ויר"ט, שערב יוה"כ הוא בכלל יו"ט. ובמג"א שם כתב מי שנדר שלא לאכול בשר חוץ מיר"ט שרי בערב יוה"כ. וצ"ע שהשמיט שה"ה כשנדר שלא לשתות יין כמ"ש בשו"ת מהרי"ל, ומקור גדול לדעתו מירושלמי כאן. ואכן צ"ע שבפוסקים נזכר רק שמצווה לאכול בשר ולא כתבו שמצווה גם לשתות יין ודומני שלא נוהגים בשתית יין בערב יוה"כ. ובסוף סימן תר"ח הביא הב"ח דברי התשב"ץ שכתב בערב יוה"כ הסעודה המפסקת לא אכל מהר"ם כ"א תרגולת ודבר רך ושריית פת ביין לפי שהוא כמעוכל. וכתב הב"ח ויש לדקדק על היין הרי מרבה זרע כמ"ש ביומא י"ח ואפשר דשריית פת ביין הוא דבר מועט ולית לן בה, אי נמי במזוג דווקא נהג מהר"ם עכ"ל. ותימא שהרי מפורש ביומא שם שדווקא יין ישן אסור אבל שאינו ישן מצווה הוא כמבואר כאן, ומשמע אפילו בסעודה המפסקת. וראיתי במט"א סוף סימן תר"ד שכתב לנכון ודברים המרבים זרע אין לאכול כל היום ולכ"ע אין לשתות יין ישן. ובמ"ב ס"ק ט"ז כתב דברים המתממים כגון בשמים וכרכום ויין טוב אינו אסור כ"א בסעודה המפסקת וכו'. וא"י כוונתו שאם הוא ישן הרי אסור כל היום ואם אינו ישן מותר אף בסעודה המפסקת ופשוט שיין ישן הוא דדוקא ישן ממש אבל יין שעברו עליו מיום אינו בכלל זה אף שהוא יין גמור

פ"ח ה"ג

כמ"ש בב"ב צ"ז.

א"ל הבי לי ומרי דצומא ליקום לא איספק משתייה עד דאתחלחל. אולם מרי דצומא לא עמד לו שהרי על יין מגולה אין מברכין עליו ואין מזמנין עליו ואין עונין אחריו אמן וכנ"ל, א"כ מרי דצומא אין מגין עליו והאי ב"ב שנתן לו היין לא תני מתניתא דתנינא יין שנתגלה ואמר לו תן לי ואשתנו לא יתן לו שאין מאכילין את האדם דבר האסור לו וכנ"ל.

רבי ירמיה שאיל לר"ז מריה שמועתא שאיל ליה מתנמנמ היה. נ"ל ששיעורו הוא ר"י שאל לר"ז מתנמנמ היה, והמלות "מריה שמועתא שאיל ליה" הן מאמר מוסגר וביאורו שר"י שאל שאלה זו לר"ז שהוא מרא דשמועתא שאצלו קרה דבר כזה שהיה מתנמנמ ובא השפיפון הרי שאפילו במתנמנמ אין אימתו מוטלת על הנחש כמו בישן. ועד"ז פירש ברש"ס עיי"ש. ובע"ז פ"ב הלשון הוא ר"י בעא קומי ר"ז מריה דשמועתא אישאל ליה מתנמנמ הוה, נ"ל ג"כ שהמילים "מריה דשמועתא אישאל ליה" הן מאמר מוסגר ושיעורו ר"י בעא קומי ר"ז מתנמנמ הוה. וצ"ל שר"י לא ידע בברור גמור העובדא ודעתו של ר"ז בזה, ומפני כן שאל ליה, הגמרא מייתי ע"ז עובדא דר"ז בדיוק. ודע דעפ"י הסוגיא בע"ז יש לגרוס כאן ר"י הוה יתיב אייכל ברמשא איטפי בוצינא והוה דמיך וכו', וכ"ה גירסת רש"ס.

א"ל רשיעא. וכן לקמן רשע זה, ובבכורות ח ולאותו רשע לא מצינו לו חבר, ואולי קראהו כן מפני שהביא מיתה לעולם. ויתכן נמי שקראהו רשע מפני שנושך האדם מבלי כל הנאה והר"ז כעושה מעשהו להכעיס להרשיע כמ"ש בערכין ט"ו, ארי טורף ואוכל זאב דורס ואוכל ואתה מה הנאה יש לך. וכה"ג בב"מ פ"ג ה"ה אילין עכברייא רשיעיא כד חמיין פירי סגין קריין לחבריהון ואכלין עמהון, קרו להן רשיעיא מפני שהם חוטאים ולא להם. ובהוריות י"ג מפני מה הכל מושלים בעכברים מפני שסורו רע דאפילו גלימי גייצי, פירש רש"י אף דלית בהו הנאה אפי"ה גייצי, ואין זאת אלא מפני שהם רשעים. ואגב אבאר הגמרא בבכורות שם, אפעה לשבעים שנה, נחש לשבע שנים, ולאותו רשע לא מצינו לו חבר. משמע שאפעה אינו נחש וכן כתב בעה"ש ערך אפעה וערך אפא עיי"ש. אולם באדר"ב נר"א פל"ט ובנר"כ סוף פמ"ג ז שמות נקרא נחש, כי נחש פתן אפעה שרץ צפעוני תנין שפיפון. נחש שנשיכתו דומה לנחשת פתל שכל חי שהוא נושכו הוא צועק מלפניו. שרף שכל מי שהוא נושכו הוא שורף את דמו ומיבש בשרו. צפעוני שכל מי שהוא נושכו שער פורח עליו ובשרו מתמוסס. תנין שכל מי שהוא נושכו מתהפך. שפיפון שכל מי שהוא נושכו הוא שופף את בשרו. הרי שגם אפעה הוא מין נחש ונ"ל ברור שיש כאן ט"ס וצ"ל פתן - פתי אפעה שכל חי שהוא נושכו הוא צועק מלפניו, ודרש אפעה מלשון פעה שענינו צעקה. שהרי לפי הנוסחא שלפנינו חסר הביאור לשם אפעה ועוד הביאור הזה אינו הולם את השם פתן. ורש"ז שכטר בהערות לא עמד ע"ז. ועיין עוד בהערות שם שמביא נוסח כת"י שרף שכל מי שהוא נושכו הוא שורף את נפשו. הנה שהביטוי נפשו מזדהה עם הביטוי דמו עיי"ש, כי הדם הוא הנפש. ובבבבב רבה פ"ט סכ"ב נחשים השרפים ששורפים את הנפש. ובחידושי הרד"ל שם ששורפים את הנפש ע"י ארס שלהם דמקל קליה, אך לשון הנפש קשה, וכמדומני שצ"ל ששורפין הנפש, פירוש הנישף בהן וכו'. ולפי האמור ברור שאין כאן ט"ס ופירוש ששורפין את הנפש ששורפים את הדם (מרעילין) הטלת ארסם כי נפש הוא שם נרדף לדם כמו שיוצא מהאדר"ב נר"ב בשתי נוסחאותיו וכמ"ש.